

Облікова картка дисертації

I. Загальні відомості

Державний обліковий номер: 0824U002768

Особливі позначки: відкрита

Дата реєстрації: 26-07-2024

Статус: Запланована

Реквізити наказу МОН / наказу закладу:

II. Відомості про здобувача

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Карім Нажет --

2. Nazhet Karim

Кваліфікація:

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0002-0121-1753

Вид дисертації: доктор філософії

Аспірантура/Докторантура: так

Шифр наукової спеціальності: 023

Назва наукової спеціальності: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Галузь / галузі знань: культура і мистецтво

Освітньо-наукова програма зі спеціальності: Теорія та історія мистецтва

Дата захисту: 22-07-2024

Спеціальність за освітою: Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація

Місце роботи здобувача:

Код за ЄДРПОУ:

Місцезнаходження:

Форма власності:

Сфера управління:

Ідентифікатор ROR: Не застосовується

III. Відомості про організацію, де відбувся захист

Шифр спеціалізованої вченої ради (разової спеціалізованої вченої ради): ДФ

26.103.028_ID5917_Карім Нажет

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесеньський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

IV. Відомості про підприємство, установу, організацію, в якій було виконано дисертацію

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесеньський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

V. Відомості про дисертацію

Мова дисертації: Українська

Коди тематичних рубрик: 17.01.15.17, 18.19, 18.31.07.19, 18.07.23.05, 21.15.47

Тема дисертації:

1. Арабські графеми як засіб виразності в сучасному мистецтві (середина XX – початок XXI століття)
2. Arabic graphemes as a means of expression in modern art (middle of the 20th – beginning of the 21st centuries)

Реферат:

1. Актуальність теми зумовлено необхідністю осягнення основних напрямів і тенденцій в сучасному арабському мистецтві на прикладі окремих художніх творів, у яких арабські графеми є основним засобом виразності. Північна Африка, Близький та Середній Схід – це виокремлені нами найближчі до України регіони, у яких арабська каліграфія сягнула високого розвитку. У дисертації досліджено діяльність окремих митців, які в пошуках нових художньо-формальних і композиційних рішень відокремили образотворчість арабських графем від смислової та фонетичної складової. Метою наукової роботи є визначення особливостей використання арабських графем у сучасних площинно-просторових і об'ємно-просторових видах мистецтва. Об'єктом дисертації є живописні (станкові та монументальні), графічні, фотографічні, скульптурні твори середини XX – початку XXI століття, ґрунтовані на арабській каліграфічній традиції.

Предметом дослідження є художні особливості арабських графем у площинно-просторових і об'ємно-просторових видах мистецтва середини ХХ – початку ХХІ століття. У першому розділі аналіз попередніх досліджень довів відсутність комплексної монографії, у якій були б висвітлені імена та виявлені загальні художні та стилістичні особливості творчих пошуків майстрів арабської каліграфії з України. Перспективою подальших досліджень є проведення ґрунтовного мистецтвознавчого аналізу музейних, бібліотечних і приватних збірок в Україні. У другому розділі з'ясовано, що чорновими аркушами, відомими в історії як сія машк, створюваними на теренах сучасної Ісламської Республіки Іран не тільки для вдосконалення навичок письма, а й для колекціонування (упродовж ХVІ–ХІХ ст.), зацікавилися каліграфи з Османської імперії приблизно у ХVІІ столітті. Зауважено риси, притаманні іранським і турецьким аркушам. З'ясовано, що впродовж ХІХ – початку ХХ століття османські каліграфи дотримувалися сталих технічних і образотворчих принципів у традиційному мистецтві оздоблення скелетованого листа арабською каліграфією. Вони вписували складні каліграфічні композиції у вигляді природних або геометричних форм. Виявлено, що з початку ХХ століття внаслідок впровадження в Турецькій Республіці реформи писемності естетичні засади та принципи досліджуваної практики почали стрімко занепадати. У ХХІ столітті спостерігається певне відродження практики каліграфії на листі в діяльності окремих митців. Встановлено спільні і відмінні риси мистецтва оздоблення листа каліграфічним розписом двох умовних періодів: ХІХ – початку ХХ століття та початку ХХІ століття. У третьому розділі доведено, що від традиційного декоративного оздоблення каліграфії в практиці сія машк митці відійшли вже в середині ХХ століття: того часу серед іншого у сфері каліграфії набувають поширення олійні фарби. Здійснений компаративний аналіз традиційної практики сія машк із творами сучасних митців, що інтерпретують арабські графеми, виявив такі спільні та відмінні риси: традиційні аркуші сія машк мали зародки композиційного впорядкування, а в сучасних творах спостерігається активне прагнення до створення більш вираженої художньої композиції, з виділеним центром композиції, розподілом акцентів, збалансуванням пропорцій і натяком на просторовість. У роботах окремих митців арабські літери взагалі перетворюються на абстрактні лінії. Але незмінною всюди залишається провідна ідея практики сія машк – ритмічне повторення елементів. Розкрито основні спрямування та особливості залучення арабських і перських текстів у сучасній концептуальній фотографії. В останньому десятилітті розвинулася так звана світлова каліграфія. Каліграфічні рухи митця фіксуються камерою, налаштованою на тривалу експозицію, що значно розширює можливості каліграфічного мистецтва. У четвертому розділі класифіковано твори каліграфічної скульптури за видами просторового об'єму: абстрактні скульптури; площинні скульптури; ажурні скульптури. Установлено, що сучасний каліграфічний стінопис має одночасно естетичне та філософське навантаження. Результати дослідження можуть використати викладачі навчальних закладів у підготовці лекційного матеріалу з теорії та історії образотворчого мистецтва Північної Африки, Близького та Середнього Сходу.

2. The timeliness of the topic is determined by the need to embrace the main directions and tendencies in the modern Arabic art on the example of individual works of art, in which Arabic graphemes make the main means of expression. North Africa, the Near and Middle East are the nearest regions to Ukraine we have singled out, in which Arabic calligraphy has reached a high level of development. The dissertation examined the creative activities of individual artists, who separated Arabic graphics from its semantic and phonetic meaning in search of new artistic-formal and compositional solutions. The goal of the scientific work is to determine the peculiarities of the use of Arabic graphemes in modern plane spatial and volumetric spatial forms of art. The object of the dissertation is painting (easel and monumental), graphic, photographic, sculptural works within the period from the middle of the 20th till the beginning of the 21st centuries, based on the Arabic calligraphic tradition. The scope of the study is artistic peculiarities of Arabic graphemes in plane spatial and volumetric spatial forms of art within the period from the middle of the 20th till the beginning of the 21st centuries. In the first chapter, a comprehensive analysis of the specialized literature proved that in the Ukrainian scientific discourse, there was no comprehensive monograph with in-depth study and materials backed up with facts, which would highlight the names and consider the general artistic and stylistic peculiarities of the creative pursuits of the masters of Arabic calligraphy from Ukraine. The prospect of the further studies makes the restoration of archaeological field studies and the implementation of a

thorough art analysis of the museum, library and private collections in Ukraine aimed at the introduction of the previously unknown works into scientific discourse. The second chapter found out that approximately in the 17th century, calligraphers from the Ottoman Empire became interested in the practice sheets, known in history as «siyah mashq», created on the territory of modern Iran not only to improve writing skills, but also for collecting (during the 16th–19th centuries). The common features peculiar to the Iranian and the Turkish sheets were noted. It was found that during the period from the 19th to the beginning of the 20th centuries, Ottoman calligraphers adhered to stable technique and artistic principles in the traditional art of decorating skeletal sheets with Arabic calligraphy. They inscribed complex calligraphic compositions into certain planar natural or symmetrical geometric shapes. It was revealed that since the beginning of the 20th century, as a result of the writing reform introduction in Turkey, the aesthetic grounds and principles of the studied practice had begun to rapidly fall into decline. In the 21st century, a certain revival of the mentioned practice in the work of individual artists was observed. The common and distinctive features of the art of leaf decoration with calligraphic painting of two conditional periods: the 19th – early 20th century and the early 21st century have been established. The third chapter revealed that already in the middle of the 20th century the artists had stepped back from the traditional decorative finishing of calligraphy in the siyah mashq practice, as at that time the oil paints became widespread in the field of calligraphy as well. The following distinctive features were established: traditional siyah mashq sheets showed initial stages of compositional arrangement, while there was an active desire to create a more expressed artistic composition with a highlighted composition center, distribution of accents, balancing of proportions and a hint at spatiality in the modern works. In the works of the certain artists, the Arabic letters were whatsoever transformed into abstract lines. But, at the same time, the leading idea of siyah mashq practice, i.e. rhythm and repetition of elements, remained unchanged everywhere. The main directions and peculiarities of involvement of the Arabic and Persian texts in the modern conceptual photography were brought to light. In the last decade, the so-called light calligraphy developed. The calligraphic movements of an artist are recorded by a camera set for a long exposure, which greatly expanded the possibilities of applying the calligraphic art. The fourth chapter, the calligraphic sculpture was classified according to the spatial volume types: abstract sculptures; plane sculptures; openwork sculptures. It was established that the Modern calligraphic wall painting has both an aesthetic and philosophical meanings. The results of the study can be used by lecturers of educational institutions in preparation of the lecture material in the theory and history of fine arts of North Africa, the Near and Middle East.

Державний реєстраційний номер ДіР: 0124U001843

Пріоритетний напрям розвитку науки і техніки: Фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави

Стратегічний пріоритетний напрям інноваційної діяльності: Не застосовується

Підсумки дослідження: Теоретичне узагальнення і вирішення важливої наукової проблеми

Публікації:

- 1. Карім Н. Вплив каліграфічних аркушів практики «сія машк» на розвиток сучасної ісламської каліграфії. Збірник наукових праць «Українська академія мистецтва». 2023. Вип. 33. С. 155–163. ISSN 2411–3034. DOI: <https://doi.org/10.32782/2411-3034-2023-33-18>.
- 2. Карім Н. Ісламська каліграфія в музейних, бібліотечних та приватних збірках України: історіографія досліджень. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2022. Том 1, Вип. 56. С. 81–87. ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/56-1-11>.

- 3. Карім Н. Композиційні засади каліграфічних аркушів практики «сія машк» XVI–XIX століть. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2023. Том 2. Вип. 61. С. 58–63. ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/61-2-9>.
- 4. Карім Н. Стан вивченості ісламської каліграфії на архітектурних та епіграфічних пам'ятках Криму. Актуальні питання гуманітарних наук: міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2022. Том 1, Вип. 54. С. 121–127. ISSN 2308-4855 (Print), ISSN 2308-4863 (Online). DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4863/54-1-17>.

Наукова (науково-технічна) продукція: методи, теорії, гіпотези; аналітичні матеріали; наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше: - проаналізовано корпус наукових праць, присвячених вивченню ісламських каліграфічних написів на архітектурних, епіграфічних пам'ятках, а також на творах з українських державних і приватних зібрань, задля виявлення малодосліджених питань в українській мистецтвознавчій науці, окреслено подальші напрями мистецтвознавчих досліджень; - на основі опрацьованої джерельної бази, зокрема творів з архівних, музейних і приватних збірок, проаналізовано каліграфічні стилі, основні композиційні прийоми, докладно досліджено засоби художньої виразності, а також виявлено відмінності аркушів сія машк іранських і турецьких каліграфів XVI–XIX століть; - введено до наукового обігу нові імена художників і здійснено атрибуцію творів їхнього авторства, що побудовані за принципом каліграфічної практики сія машк із застосуванням техніки живопису (зокрема, зауважено основні інновації у трактуванні форм арабських літер та організації композиційного простору); - проаналізовано індивідуальні методи сучасних митців-аматорів у традиційній практиці оздоблення висушених листків арабською каліграфією; - визначено спрямування та проаналізовано особливості образотворчості арабської графіки в художній фотографії наприкінці XX – на початку XXI століття, а також введено до наукового обігу імена митців, які поєднують практику постановової фотографії зі світловою каліграфією; - обґрунтовано роль арабської графіки у творенні круглої скульптури середини XX – початку XXI століття, запропоновано загальне впорядкування каліграфічних скульптур за видами просторового об'єму; - на підставі здійсненого мистецтвознавчого аналізу абстрактних каліграфічних стінописів проаналізовано особливості трансформації арабської каліграфії в об'ємно-просторову форму у XXI столітті.

Соціально-економічна спрямованість: теоретичне та практичне значення одержаних результатів. результати дослідження можуть використати викладачі навчальних закладів у підготовці лекційного матеріалу з теорії та історії образотворчого мистецтва північної африки, близького та середнього сходу. головні висновки можуть бути надалі залучені студентами та вченими у поглибленому дослідженні арабської каліграфії в контексті сучасного мистецтва.

Охоронні документи на ОПВ:

Літературні та художні твори

Всі досліджувані у дисертації твори використовуються згідно ст.444 ЦК України та ст. 22 п.2.1, 2.2, 2.14 Закону України «Про авторське право і суміжні права» із змінами, внесеними згідно із Законами №2849-IX від 13.12.2022, № 2974-IX від 20.03.2023 про випадки правомірного використання твору без згоди автора.

Впровадження результатів дисертації: Планується до впровадження

Зв'язок з науковими темами:

VI. Відомості про наукового керівника/керівників (консультанта)

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Селівачов Михайло Романович

2. Mykhailo R. Selivachov

Кваліфікація: д. мист., професор, 17.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-9199-0270

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VII. Відомості про офіційних опонентів та рецензентів

Офіційні опоненти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Рибалко Світлана Борисівна

2. Svitlana B. Rybalko

Кваліфікація: д. мист., професор, 26.00.01

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0001-5873-2421

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківська державна академія культури

Код за ЄДРПОУ: 30036001

Місцезнаходження: Бурсацький узвіз, 4, Харків, Харківський р-н., 61057, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Шуліка Вячеслав Вікторович

2. Viacheslav V. Shulika

Кваліфікація: к. мист., доц., 17.00.05

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-1997-7033

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Харківська державна академія дизайну і мистецтв

Код за ЄДРПОУ: 02071145

Місцезнаходження: вул. Мистецтв, буд. 8, Харків, Харківський р-н., 61002, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Ель Гуессаб Карім --

2. Karim El Guessab

Кваліфікація: к. філос. н., доцент, 09.00.03

Ідентифікатор ORCID ID: 0000-0003-3555-1235

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Запорізький національний університет

Код за ЄДРПОУ: 02125243

Місцезнаходження: вул. Жуковського, буд. 66, Запоріжжя, Запорізький р-н., 69600, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство освіти і науки України

Ідентифікатор ROR:

Рецензенти

Власне Прізвище Ім'я По-батькові:

1. Тихонюк Олена Володимирівна

2. Olena V. Tykhoniuk

Кваліфікація: к. мист., доц., 17.00.06

Ідентифікатор ORCID ID: 0009-0005-4800-8321

Додаткова інформація:

Повне найменування юридичної особи: Національна академія образотворчого мистецтва і архітектури

Код за ЄДРПОУ: 02214165

Місцезнаходження: вул. Вознесенський узвіз, буд. 20, Київ, 04053, Україна

Форма власності: Державна

Сфера управління: Міністерство культури України

Ідентифікатор ROR:

VIII. Заключні відомості

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
голови ради**

Чернявський Володимир Георгійович

**Власне Прізвище Ім'я По-батькові
головуючого на засіданні**

Чернявський Володимир Георгійович

**Відповідальний за підготовку
облікових документів**

Кашшай Олена Степанівна

Реєстратор

УкрІНТЕІ

**Керівник відділу УкрІНТЕІ, що є
відповідальним за реєстрацію наукової
діяльності**

Юрченко Тетяна Анатоліївна